11.5.2023

Kannanotto Euroopan komission Marrakesh-direktiiviä ja -asetusta koskevaan arviointiin

Suomessa Marrakeshin sopimuksen toimeenpaneva lukemisestedirektiivi (EU) 2017/1564 ja -asetus (EU) 2017/1563 on sisällytetty 9.11.2018 kansallisen tekijänoikeuslain 17 a–17 d §:iin. Näissä pykälissä säädetään mm. valtuutetusta yhteisöstä, sen velvoitteista sekä yhteisön oikeudesta valmistaa teoksesta kappaleita ja saattaa niitä yleisön saataviin. 17 b § sisältää myös säännöksen, jonka nojalla tekijä on oikeutettu korvaukseen, jos pykälän mukaisesti valmistettu kappale jää pysyvästi lukemisesteisen haltuun.

Euroopan komissio pyytää kannanottoja niiltä tahoilta, joita edellä mainittu direktiivi ja asetus koskevat tai joihin ne vaikuttavat. Sanasto vastaa pyyntöön yli 16 000:ta tekijää edustavana järjestönä. Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto – Finlands översättar- och tolkförbund ry sekä Suomen tietokirjailijat ry.

Pääviestimme ovat:

- *Tekijöille rajoitussäännöksen mukaisesta teosten käyttämisestä aiheutuva haitta ei ole merkityksellään vähäistä. Tasapaino edunsaajien oikeuksien ja tekijöiden oikeuksien välillä on otettava huomioon lukemisestedirektiiviä ja -asetusta arvioitaessa.*
- *Tekijöille tulee turvata oikeus kohtuulliseen korvaukseen riippumatta siitä, tapahtuuko käyttö perinteisesti lainaamalla vai käyttämällä teoksia suoratoistopalvelun kautta välitettynä.*
- *Edunsaajien joukon kasvaessa täytyy varmistaa, että etu kohdistuu direktiivissä tarkoitetuille henkilöille ja että rajoitusten nojalla tapahtuva teosten käyttö vastaa direktiivin tarkoitusta. Tekijänoikeutta ei tule rajoittaa enempää kuin on tarpeen.*

1. Tasapaino edunsaajien oikeuksien ja kirjallisuuden tekijöiden oikeuksien välillä on otettava huomioon direktiiviä ja asetusta arvioitaessa

On tärkeää, että kaikille kansalaisille turvataan yhdenvertainen mahdollisuus nauttia kirjallisesta kulttuurista ja osallistua täysimääräisesti yhteiskunnan toimintaan. Ilman saavutettavassa muodossa olevia kirjoja lukemisesteiset jäisivät paitsi näistä oikeuksista. Näkövammaisia ja muita lukemisesteisiä koskevalla tekijänoikeuslain sääntelyllä helpotetaan julkaistujen teosten saataville saattamista näille edunsaajaryhmille, jotta he olisivat *yhdenvertaisessa* asemassa niiden henkilöiden kanssa, joilla vastaavaa lukemisestettä ei ole. Tätä tavoitetta toteutettaessa on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon myös kirjallisuuden tekijöiden oikeutetut edut ja heidän mahdollisuutensa saada korvaus luomiensa teosten hyödyntämisestä.

Näkövammaisten ja lukemisesteisten henkilöiden hyväksi säädetyn tekijänoikeuden rajoitussäännöksen soveltamisala on viimeisten vuosikymmenten aikana jatkuvasti laajentunut ja sen piiriin kuuluvien

edunsaajien joukko kasvanut. Suomessa saavutettavaa kirjallisuutta tuottavan valtion erikoiskirjasto Celian asiakasmäärä kasvaa runsaasti yli 10 000 asiakkaalla vuodessa, mikä on pienellä kielialueella merkittävä kasvutahti. Suomessa muiden valtuutettujen yhteisöjen toiminta voidaan katsoa tekijöille haitaltaan vähäiseksi, mutta poikkeuksen muodostaa Celia, joka vuosittain tuottaa saavutettavaan muotoon noin 30 % kaikesta Suomessa julkaistusta kauno- ja tietokirjallisuudesta. Myös Celian lainojen vuosittainen määrä on jo samaa tasoa kuin e-lainojen määrä yleisissä kirjastoissa.

2. Tekijöillä tulee olla oikeus kohtuulliseen korvaukseen teoksen käyttötavasta riippumatta

Samaan aikaan kun Celian asiakasmäärä on kasvanut merkittävästi, teosten käyttötavat ovat muuttuneet perinteisestä fyysisten teoskappaleiden lainaamisesta kohti edunsaajahenkilöiden rajatonta teosten käyttöä sähköisten äänikirjojen muodossa. Suomessakin yleisin tapa, jolla edunsaajahenkilöt äänikirjoja käyttävät, on teosten suoratoisto: Celian valikoimassa on noin 45 000 eri äänikirjaa, joita voi kuunnella rajattomasti suoraan verkosta, ja jo 89 % asiakkaista käyttää lainaamiseen verkkopalvelua. Kun rajoitussääntelyllä mahdollistetaan teosten käyttö tavoilla, jotka tulevat selvästi tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden toimeentulon alueelle, on tärkeää, että tästä käytöstä suoritetaan tekijöille kohtuullinen korvaus.

Suomessa tekijöille maksetaan korvaus vain, kun edunsaajahenkilöille jää pysyvästi haltuunsa kappale teoksesta. Viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana Celian raportoimien korvattavien lainojen määrä on laskenut noin 60 % lainaamisen siirryttyä fyysisistä teoskappaleista suoratoistoon ja siten pois korvausvelvollisuuden piiristä. Jotta säädetyllä korvausoikeudella olisi merkitystä, se tulisi toteuttaa teknologianeutraalissa muodossa modernit kirjallisuuden käyttötavat huomioon ottaen. Korvausjärjestelmän käyttöön ottavissa maissa tekijöille maksettavan korvauksen rahoittajan tulee olla valtio.

3. Rajoituksen nojalla tapahtuvan teosten käytön tulee vastata direktiivin tarkoitusta, ja valtuutetuissa yhteisöissä on oltava toimivat keinot ehkäistä väärinkäytöksiä

Marrakesh-direktiivin tavoitteet ovat ehdottoman kannatettavat. Tavoitteiden toteutumisen ohessa on kuitenkin tarkasteltava myös sitä, onko rajoitussäännöksen mahdollistamissa käyttömuodoissa päällekkäisyyttä ns. *teosten normaalin hyödyntämisen* (eli kaupallisten lukuaikapalveluiden) kanssa ja toteutuuko valtuutettujen yhteisöjen velvoite valmistaa kappaleita yksinomaan lukemisestedirektiivissä tarkoitettujen edunsaajien käyttöön. Tekijänoikeuden haltijoiden näkökulmasta on äärimmäisen tärkeää, että rajoitusten nojalla tapahtuva teosten käyttö vastaa direktiivin tarkoitusta ja että teoksia käyttävät vain siihen direktiivin mukaan oikeutetut henkilöt.

Lukemisestedirektiiviä ja -asetusta arvioitaessa on varmistettava, että valtuutetuissa yhteisössä on käytössä myös toimivat menettelytavat ja käytännöt väärinkäytösten ehkäisyyn.

Pyydämme Euroopan komissiota ottamaan rajoitussääntelyn reunaehtoja tarkasteltaessa ja määritettäessä huomioon edellä mainitut näkökulmat, tasapainottamaan epäsuhtaa edunsaajien ja kirjallisuuden tekijöiden oikeuksien välillä sekä varmistamaan, että valtuutetuissa yhteisöissä on käytössä toimivat menettelytavat, joilla direktiivissä säädetyistä velvollisuuksista huolehditaan.